

ПОВРАТАК ПАРТИЈСКОГ РУКОВОДСТВА ИЗ РАДОИЊЕ

Почетком децембра 1941. године Политбиро ЦК КПЈ и Врховни штаб НОВ и ПОЈ налазили су ове у колибама изнад Радоиње. Ту су се налазили другови Тито, Кардељ, Ђилас, Митра Митровић, Јелица Ђетковић, др Душан Недељковић и други. Сазнала сам да ове диокутовало о повратку у Србију једног броја партијских кадрова. Наиме, после повлачења паргизаноких одреда из Србије многи терени остали су празни, без партијског кадра, што се могло негативно одразити на даљи развој народноослободилачке борбе. Зато је одлучено да се у Србију врате чланови Покрајинског комитета КПЈ за Србију, чланови окружног комитета КПЈ, као и чланови ореских комитета КПЈ.

Састављена је група од 60 мушкараца и жена која је требало да ове пробије у Србију. Вође те групе били су чланови покрајинског комитета КПЈ за Србију Мирко Томић и Трајко Стаменковић. У тој групи, између осталих, били су: Вукола Дабић, командант места у ослобођеном Ужицу, Цвета Дабић, члан Окружног комитета КПЈ за округ ужички, Витомир Чворовић Чворо, члан Окружног комитета за ужички округ, Милева Ђурђић, члан Окружног комитета КПЈ за округ ужички, Грозда Дрчелић — Чворовић, члан КПЈ, Ратко Дрчелић, командир затвора у ослобођеном Ужицу, Бора Барух, Спасоје Стејић, Хадсон, Нада Вуковић, ученица учитељске школе, Кети Миндеровић Мара, Даринка Павловић Плава Вера и др.

Што се тиче мене, Александар Ранковић је био мишљења да се ја не враћам у Србију пошто оам Црногорка, већ да идем у Црну Гору, јер ћу тамо више користити у партијоком раду. Међутим, Милован Ђилас, је био супротнот мишљења и предложио је да идем на терен ужичког округа, јер сам била члан Окружног комитета за ужички округ и тамо ћу више користити Партији. Превагнули су разлози Милована Ђиласа и тако сам се и ја нашла у овој групи за повратак у Србију.

У нашој групи од 60 лица било је болесних и рањених другова који нису били компромитовани као борци народноослободилачког покрета.

Била је већ ноћ када смо кренули из колиба изнад Радоиње. Дошли смо до Осоиине школе у Радоињи и ту се задржали краће време. Тада сам видела чо(века који је разтоварао са Мирком Томићем и Трајком Стаменковићем. Разговор је трајао десетак минута. Нисам знала ко је тај човек. Спасоје Стејић ми је шапнуо у поверењу:

— Ово је друг Стари! . .

Колона је ишла од Основне школе у Радоињи према Рутоши-ма. У том селу, негде пред зору, сукобили омо ое са четницима Дика Кнежевића и убрзо смо их разбили. Прешли смо Увац и ишли долином реке. Четници оу пуцали на нас са брда. Том приликом нико од нас није био рањен. Једино је мантил попа Владе Зечевића био изрешетан мецима. Том приликом рекох попу Владу Зечевићу:

— Попе, који те ђаво носи овуда с нама?

А он ми одговори:

— Другарице, оно што је тебе овуда понијело, то и мене овуда исто носи!..

Путовали омо читав дан док нисмо изашли на врх брда. Снег је био велики, до појаса. Пред вече смо дошли до прве куће у Горњој Јабланици. Била је то кућа неког Дидановића. Он нам рече:

— Не идите у село, јер се у школи налазе Немци које су партизани заробили раније у Србији, а немачка казнена експедиција, која их је одробила, налази се у селу! ..

Тај Дидановић дао нам је мало хлеба и сувог меса. Тако смо се мало окрепили. Одатле смо кренули у Доњу Јабланицу. У једној кући имали смо за ручак качамак.

Тада је наређено да већи део групе иде на планину Тару да би се повезали са паргизанима Рачанског баталона, који су, како омо обавештени, остали ту на терену. Нас шест другарица требало је да се саме пробијемо, свака на свој терен. У мојој групи биле су и Цвета Дабић, Грозда Дрчелић — Чворовић, Кети Миндеровић Мара, Даринка Павловић Плава Вера и другарица Протић из Параћина.

Нас шест омо цео дан газиле онег до Доње Јабланице. Дошле омо у кућу неког Томо-вића, чије сам име заборавила. Тражиле смо нешто за јело, а он нам је одговорио:

— Немам ншта у кући да вам дам за јело. Доле у воденици има кукурузног брашна и кајмака, па ћу вам то купити и после скувати качамак.

Дале смо му нешто новаца да нам купи пројиног брашна и кајмака. Време је пролазило, али се тај човек дуго није враћао, као да је у земљу пропао. Биле смо много уморне и неиспаване, јер нисмо спавале пуна 24 часа, па смо брзо заопале. Једино Кети Миндеровић није заспала, јер је поред ње било мало дете

вероватно унук овог домаћина. Тај сељак се касније вратио, и мислећи да спавамо, рекао је жени:

— Сад ће они брзо доћи, па ћемо их све збрисати!

Кети је то све слушала и повикала је:

— Брзо устајте! Ове ћемо изгубити главе!

Одмах смо ое пробудиле и окочиле на ноте. Код оебе ома имале неколико револвера и бомби, Уперили смо револвере у овог сељака и натерале га да иде испред нас ка стругари на Рзаву. У тој стругари је радио неки Лазар са Бијелог Брда, чији се брат налазио у партизанима. Сељак се успут извињавао и молио нас да га не дирамо, да он то није рекао, итд.

Лазар нам рече:

— Не смем у кућу да вас примим, јер могу наићи Немци или четници па вас све могу побити или поклати! . .

Поеле тога сместио нас је у једну просторију испод које је био сам лед. За вечеру нам је скувао качамак, који је био потпуно неслаи, јер домаћин није имао ни трунке соли. Кети је код себе имала мало шећера и стављала га је у качамак. Тада сам први пут у животу, а ваљда и постедњи, јела слатки качамак. После смо отишле на „спавање“. Ужасно је било хладно. Скупиле смо се једна уз другу и цвекотале од зиме. Трљале смо једна другу да би се бар некако загрејале, али све је било узалуд. Од страшне зиме ~~НИСМО~~ могле ока склопити. Нисмо више могле да издржимо хладноћу и отишле смо код Лазара и замолиле га да нас прими у кућу. Одмах нас је пустио унутра, наложио ватру и брзо смо уморне заспале у топлој просторији.

Чим је дошла зора, кренуле смо на пут према Семегњевоу. Водио нас је Лазар. При поласку нам рече:

— Ако вас побију, нека убију и мене!

Довео нас је у Семегњево у кућу неке Митре, чији се муж налазио у заробљеништву. Митра је за време партизанске влада-Еине била у селу руководилац Антифашистичког фронта жена. На жалост, нисмо је затекли код куће, већ само њену децу. Лазар нас одведе код њеног девера, који је до пре два дана био партизан, а сада га ухватио страх, па је почео да псује партизане. Био је петак. Иако је псовао партизане, ипак нам је донео хлеба и печеног кромпира да се мало окријепимо.

Послије неког времена код њега дође неки Пишчевић, сувоњав човек, изгледало је да није доброг здравља. Митрин девер је опет наставио да прича:

— Ко ће да победи оволику немачку силу?

Пишчевић му је, без икаквог колебања, брзо одговорио:

— Будало једна, Руси ће победити. Нема тога који би Русе Јмогао да победи. Победа је наша!

Понашање Пишчевића је на нас оставило веома снажан утисак и то нас је охрабрило.

У Семегњеву се наша група подијелила. Кети Миндеровић, Дара Павловић и другарица Протић отишле су у правцу Ваљева, док смо Цвета Дабић, Гвозда Дрчелић — Чворовић и ја кренуле у правцу Трипкове. Пишчевић нас је пратио једно вријеме и позивао пут. Када смо пролазиле кроз Шљивиовицу, имале смо шта да видимо: близу Основне школе лежали су мртви несахрањени борци Посавско-тамнавског одреда. Немци су их изненада напали и многе од њих побили. Око мртвих партизана свиње су ровиле. Када су нас угледале неке сељанке, почеле су да нас гађају каменицама. Да нисмо брзо побегле у шуму, разбиле би нам главу.

Из Шљивиовице смо кренуле у Трипкову. Дошле смо у кућу Остоје Јањића, који нас је врло лепо примио. Код њега смо биле два дана. Била се пронела вест да ће наићи немачка казнена експедиција. Морале смо одатле да идемо. Отишле смо у кућу Милуна Лазовића, где смо остале два дана.

Остоја Јањић је одвео Цвету Дабић код неког Цветића, иначе члана КПЈ. Ја и Грозда смо кренуле за Ужице, јер ниома рише знале куда ћемо, а партијске везе ниома имале. Код Попове воде смо среле недићевце и једног полицијског агента који нас је хтјео одмах ухапсити. Биле смо пресвучене у сељачке хаљине и том полицијском агенту смо биле сумњиве. У руци смо носиле корпе са јајима, како би их разменили за со у Ужицу — тако смо њима говориле. Питали су нас одакле смо и како се зовемо. Грозда је одговорила да смо из Качера и да се презивамо тако и тако. У ствари, помињала је неке фамилије за које је знала да су четничке породице. Недићевски капетан се смејурио и није дозволио иолицијоком агенту да нас ухапси. Они су кренули пешице за Чајетину.

Стигле смо у Ужице и преко железничког моста прешле Ћегињу и дошле у Коштицу код Гроздине куће. Грозда је сотала код своје куће, а ја сам отишла својој. Кућа је била отворена и опљачкана. Свратила сам код Милоша Недељковића, сајције, који је радио на железници.

Ујутру сам поранила и отишла код Јованке Марјановић, оестре Мија и Милана Гезовића. Она ми рече:

— Ту је у близини Друга ужичка партизанска чета и ја ћу те са њом повезати!..

Јованкина сестра ме је одвела код Ђурића, званог Панце који је становао у Коштици. Са њима сам отишла у Буар и дошла у Другу ужичку чету. Мојој радости није било краја, јер сам се поново нашла у партизанима. Командир чете је био Миодраг Миловановић Луне, а политички комесар Алекса Дејовић. У овој чети сам нашла брата Душана и сестру Ангелку.

Сутрадан ујутро чета је прешла у Чамиће, рачански орез. У овом селу смо провели цео дан. Око подне су са Таре дошли Чво-

ро, Вукола Дабић и Микош Стојичевић. Тада је одржан сатанак и донета је одлука да чета крене у Стапаре. Микошу је стављено у задатак да оде на Тару и да пренесе рачанским паргазанима да пређу у Санџак, а потом да се врати са Таре и поднесе извештај шта је урађено.

Чета је ноћу кренула за Стапаре, док је Вукола Дабић отишао у Буар да изврши неки задатак. У Стапарима смо ступили у контакт са Бором Јокићем, Миљком Јовичићем и Десимиром Спаојевићем, члановима КПЈ. У зору смо дошли у кућу Милинка Перишића, четника, у намери да се одморимо, ручамо и да после продужимо даље. Милико је узео секиру да тобоже иде у шуму да насјече дрва, а у ствари, отишао је у Ужице да нас пријави Немцима. Ја сам тада ракла Чвору:

— Не пуштај Милинка из куће! Он ће нас издатаг...

Чворо ништа није сумњао и рекао ми је:

— Стапари су наше село и појединац не може ништа учинити.

Тога дана био је 13. децембар. Немци су дошли предвече, изненада су нас опколили и из машингевера осули паљбу по нама. Били смо изненађани и неспремни за борбу. Том пршшком троје је пошнуло: Милоје Дринчић, Марица — једна радница из Београда и један борац из Посавско-тамнавског одреда. Међу нама је било неколико рањених: ја, мој брат Душко, Ратко Матијевић, један борац из Пецке и још један омладинац.

Рањена сам била у ногу, па су ме Алекса Дејо(вић, Мијо Гезовић и моја сестра Ангелка донели до куће Боривоја Јовичића у Стапарима. Ту смо преноћили. Ујутру ми другови рекоше:

— Ми одосмо да тражимо чету, а тебе морамо оставити. Јавили су Миљку Јовичићу да ме негде склоне како ме Немци или четници не би ухватили. Увече је дошао неки Димитрије, металски радник из Бооне. Он и Ангелка су ме одвели код Словића кућа. Већ је било вече. Луне је са мном разговарао и на крају ми рекао:

— Милева, ми вечерас морамо ићи. Тебе ћемо оставити код наших Стапараца.

Ангелка је почела да плаче; нема брата Душка, а ја рањена и морам да останем у Стапарима. Ујутру су ме две жене одвеле кући Борисава Јокића. Ту сам била два до три дана. Мајка Борисављева ме је пазила као своје дијете. Она ме је и купала, цијелу вече ме гледала, стајала поред мене није ни спавала. Добила сам и температуру. Она ме је мило(вала по глави и говорила:

— Сине мој, не плаши се, ми ћемо те сачувати.

Ради сваке сигурности склонили су ме у подрум. Увече дођоше четници, претресосе кућу и нађоше ме у подруму. Тада ме снађе велика невоља. Почеше да ме туку до изнемоглости. Послије ме одведоше до Основне школе заједно са Борисавом и ње-

говим братом Раном. Цијелу ноћ нишо ока склопили. Тукли су нас четници наизменично гдје су год стигли.

Ујутру нас поведоше до железничке станице у Стапарима. Успут су нас стално тукли. Од удараца у слабине више пута сам пала у бласто. Крв је текла из носа, Један од четника, жандарм Стево Ђурић, ми рече:

— Женску кад дотакну одмах плаче, а тебе комунисти научили како треба да се држиш пред непријатељем!

А Борисав Јокић му рече:

— Џукело једна, кад би она тебе тако ударила како би ое ти држао!

Дошли смо на железничку станицу у Стапарима. Наиђосмо ка Младена Доганџића, железничара из Ужица. Он се зачуди кад мене угледа:

— Откуда ти овде? Зашто је тучете? То је једна од честитих девојака. Становала је у нашој кући и добро је познајем.

Чини ми се да не би Младена четници би ме убили. Дошли смо возом у Биоску. Дође нам мајор Драгомир Милутиновић, родом из Стајпара, Почео да ме псује и тражи да ме одмах убију. Борисав Јокић му рече:

— Господине Милутиновићу, немојте тако!

Тада ме је почео да саслушава неки поручник Ђурић. На постављена питања: да ли сам била у партизанима, гдје сам пошла, итд., ја сам стално одшварала да сам пошла својој кући у Пљевља. Престали су да ме туку. Двојица подофицира претурише Борисаву и њевог брата Рану и почеше их тући неким штаном. Нису ниједном закукали. Стално су их псовали.

У Биоску смо били неколико дана. Мајора Милутиновића и поручника Ђурића хитно позову у Ужице а уместо њих дође један Словенац, који ми једног дана рече:

— Ја бих вас, ако желите, спасио. Пребацио бих вас до Пљеваља! . .

Нисам му вјеровао. Прилази ми један војник, Крагујевчанин, који је мобилисан и нуди ми да нешто поједем. И то одбијем.

У једном фургону теретног воза у пратњи петорице љотићеваца и четника спроведени смо у Ужице. На железничкој станици у Ужицу сачекали су нас Немци и један Словенац, подофицир, као преводилац. Немци траже да нас воде на стрељање, а преводилац им говори да смо цивили и да нисмо били учесници у борби, и да нас треба предати српским властима, Одвели су нас у Команду места где су били: иследник Поповић, мајор Матић и једна жена Ужичанка, од чијег је исказа зависила судбина ухапшених.

Из Команде места предали су нас Предстојништву градске полиције, а одатле смо спроведе!Ни у Централни затвор, у којем сам била до 26. децембра 1941. године када сам са преко 400 затвореника спроведена у концентрациони логор на Бањици.

Милева БУРЋИЋ — ТОПАЛОВИЋ